

O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY TARAQQIYOTGA ERISHISHDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH MUAMMOLARI

Suyarova Moxina Ma'ruf qizi

Oriental universiteti Samarqand kampusi,
iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Norbekov Fazliddin Iskandar o'g'li

Ilmiy rahbar: Oriental universiteti Samarqand kampusi,
“Biznes va boshqaruv” kafedrasini o'qituvchisi
fazliddineco@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda barqaror iqtisodiy taraqqiyotga erishish maqsadida yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy muammolari, ularning manbalari va bartaraf etish yo'llari ilmiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Maqolada energetika, qishloq xo'jaligi, sanoat va transport sohalari bo'yicha yashil o'tishning imkoniyatlari hamda to'siqlari jadval va ko'rsatkichlar orqali aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror taraqqiyot, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik siyosat, energetika, investitsiya.

KIRISH

Jahon iqtisodiyoti bugungi kunda ekologik inqiroz va iqlim o'zgarishi kabi global muammolar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Shu munosabat bilan ko'plab mamlakatlar iqtisodiy o'sishni atrof-muhit sog'lig'i bilan muvozanatlashtirishga qaratilgan yashil iqtisodiyot konsepsiyasini faol amalga oshirmoqda. O'zbekiston ham ushbu jarayondan chetda qolmasdan, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni ekologik barqarorlik tamoyillari bilan uyg'unlashtirish yo'lini tutmoqda.

Yashil iqtisodiyot — bu insonlar farovonligini oshirishga va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiluvchi, shu bilan birga atrof-muhitga zarar yetkazishni sezilarli darajada kamaytiradigan va ekologik tanqisliklarning oldini oladigan iqtisodiyotdir. Bunday iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik manfaatlar nuqtai nazaridan, balki yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalarni rivojlantirish va iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish jihatidan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil iqtisodiyot tushunchasi BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan 2008 yilgi global moliyaviy inqirozdan so'ng faol ravishda ilgari surilgan. Ushbu yondashuv «Yashil yangi kelishuv» (Green New Deal) va «Barqaror rivojlanish maqsadlari» (SDGs) kontsepsiyalari asosida shakllanib, iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy tenglik va ekologik barqarorlikning uchligini mujassamlashtiradi¹.

O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotga o'tish kontseptual jihatdan 2019 yildan boshlab faolroq amalga oshirilmoqda. «O'zbekiston — 2030» strategiyasi va Prezidentning tegishli farmonlari asosida mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish va energiya tejash sohasida muhim yo'nalishlar belgilangan. Mamlakatning mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda, yashil o'tish strategiyasi quyidagi asosiy yo'nalishlarni qamrab olishi kerak²:

¹ UNEP. Green Economy konsepsiyasi bo'yicha material.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori “2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”

- Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (QES) kengaytirish va diversifikatsiyalash;
- Suv resurslaridan samarali foydalanish va suv sektori islohoti;
- Qishloq xo'jaligini ekologizatsiya qilish va tuproq unumdorligini saqlash;
- Chiqindilarni qayta ishlash va aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish;
- Transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va zamonaviylash.

1-Jadval

Yashil iqtisodiyotning asosiy sohalari va muammolari³

Soha	Asosiy muammo	Yechim yo'nalishlari
Energetika	Fosil yoqilg'iga bog'liqlik	QES, shamol, gidroenergetika
Qishloq xo'jaligi	Fosil yoqilg'iga bog'liqlik	Tomchilatib sug'orish, organik dehqonchilik
Sanoat	Yuqori karbon chiqindilari	Ekologik texnologiyalar, qayta ishlash
Transport	Yonilg'i iste'moli ko'pligi	Elektromobillar, ommaviy transport
Qurilish	Energiya behuda sarflanishi	Yashil binolar, issiqlik izolyatsiyasi

Yashil loyihalarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan boshlang'ich kapital hajmi an'anaviy loyihalarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'ladi. Masalan, quyosh va shamol energetikasi bo'yicha yirik stansiyalar qurish uchun ulkan investitsiyalar talab etiladi, ammo ularning o'zini qoplash muddati uzoqroq bo'lishi mumkin. Bu holat xususiy investorlarning ekologik loyihalarga qiziqishini pasaytiradi.

O'zbekistonda kapital bozorining rivojlanmaganligi va yashil moliyalash mexanizmlarining (yashil obligatsiyalar, ekologik kreditlar, ESG-investitsiyalar) nisbatan yangiligi bu muammoni yanada keskinlashtiradi. Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik va yashil investitsiyalarni rag'batlantiruvchi soliq imtiyozlari tizimini shakllantirish ushbu to'siqni bartaraf etishning asosiy yo'li hisoblanadi.

Yashil iqtisodiyotga o'tishni ta'minlaydigan huquqiy-me'yoriy bazaning zaiflik holati ham muhim muammo hisoblanadi. Mavjud qonunchilik bazasi ko'p hollarda xalqaro ekologik standartlar va yashil iqtisodiyot tamoyillariga to'liq mos kelmaydi. Ekologik me'yorlarni buzganlik uchun javobgarlik choralari yetarlicha samarali emas, buning ustiga monitoring va nazorat tizimi ham takomillashtirishni talab qiladi.

Yashil iqtisodiyot sohasida malakali mutaxassislar — ekolog-iqtisodchilar, yashil texnologiyalar muhandislari, ekologik audit bo'yicha ekspertlar — yetishmasligi jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Ta'lim tizimida yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish va ekologik menejment yo'nalishlari hali to'liq rivojlanmagan. Oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarining o'quv dasturlari yangilash, kasbga yo'naltirish va malaka oshirish kurslarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida qayta tashkil etish talab etiladi.

2-Jadval

Asosiy muammolar va tavsiya etilgan chora-tadbirlar⁴

Muammo	Sababi	Tavsiya etilgan chora
--------	--------	-----------------------

³ Muallif tomonidan tayyorlandi

⁴ Muallif tomonidan tayyorlandi

Moliyaviy resurslar yetishmasligi	Past investitsiya jozibadorligi	Yashil obligatsiyalar chiqarish
Texnologik qoloqlik	Import texnologiyalariga bog'liqlik	Mahalliy rivojlantirish
Malakali kadrlar kamyoblighi	Ta'lim tizimidagi bo'shliqlar	Maxsus yashil iqtisodiyot dasturlari
Qonunchilik bazasi zaif	Me'yoriy hujjatlar eskirgan	Xalqaro standartlarga moslashtirish
Aholi xabardorligining pastligi	Ekologik madaniyat past	Ommaviy axborot va ta'lim kampaniyalari

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o'tishni ta'minlash uchun quyidagi strategik yo'nalishlarni kompleks tarzda amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Milliy yashil moliyalash tizimini yaratish: yashil obligatsiyalar bozorini shakllantirish, ekologik loyihalar uchun imtiyozli kreditlar tizimini joriy etish, xalqaro yashil investitsiya fondlari bilan hamkorlikni kengaytirish;
2. Yashil ta'lim ekotizimini rivojlantirish: universitetlarda yashil iqtisodiyot ixtisosliklarini ochish, kasbni o'qitishda ekologik savodxonlikni oshirish, amaliy tadqiqot markazlarini ko'paytirish;
3. Huquqiy-me'yoriy bazani takomillashtirish: karbon solig'ini bosqichma-bosqich joriy etish, yashil tendersotib olish qoidalarini qonunlashtirish, ekologik javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish;
4. Texnologik transferni tezlashtirish: Xitoy, Germaniya, Janubiy Koreya kabi davlatlar bilan yashil texnologiya transferi bo'yicha ikki tomonlama kelishuvlarni faollashtirish;
5. Mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash: O'rta Osiyo davlatlari bilan birgalikda suv resurslarini boshqarish, o'rmon qoplamini tiklash va iqlim o'zgarishiga moslashish bo'yicha qo'shma dasturlarni ishlab chiqish.

Mazkur yo'nalishlarni amalga oshirishda davlat va xususiy sektorning hamkorligi (PPP — Public-Private Partnership) modeli alohida samarali hisoblanadi. Bunday model orqali davlat infratuzilmaviy va qonunchilik bazasini shakllantirsa, xususiy sektor texnologik va moliyaviy resurslarni taqdim etadi.

XULOSA

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish — bu nafaqat ekologik zaruriyat, balki uzoq muddatli iqtisodiy raqobatbardoshlikni ta'minlashning strategik zaruratidir. Amalga oshirilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, mamlakat yashil iqtisodiyot yo'lidagi birqator muammolarga duch kelmoqda: moliyaviy resurslarning yetishmasligi, texnologik qoloqlik, institutsional zaiflik va insoniy kapitalning kamchiligi.

Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi — moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish, ta'lim tizimini isloh qilish, huquqiy bazani yangilash va xalqaro hamkorlikni kengaytirish bir vaqtning o'zida amalga oshirilishi zarur. Shu bilan birga, jamiyatning ekologik madaniyati va xabardorligini oshirish ham muhim omil bo'lib qoladi.

Agar barqaror siyosiy iroda va resurslarning to'g'ri taqsimlanishi ta'minlansa, O'zbekiston 2030–2040 yillarga borib nafaqat mintaqada, balki keng xalqaro miqyosda ham yashil

iqtisodiyot namunasi sifatida tan olinishi mumkin. Buning uchun bugungi kunda ilmiy-amaliy muammolarni chuqur o'rganish va samarali yechimlarni izlash zarurligi muqarrardir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 iyuldagi «Yashil iqtisodiyot siyosatini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni.
2. UNEP (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. United Nations Environment Programme.
3. World Bank (2023). Uzbekistan Country Climate and Development Report. Washington D.C.: World Bank Group.
4. Pearce, D., Markandya, A., Barbier, E. (1989). Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan Publications.
5. Toshmatov, Sh., Xoliqov, B. (2021). O'zbekistonda barqaror rivojlanish: istiqbollar va muammolar. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, №4, 112–126-betlar.
6. IRENA (2023). Renewable Energy Statistics 2023. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency.
7. Mirziyoyev, Sh.M. (2020). Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. O'zbekistonda ekologik ong: tahlil va istiqbollar. Toshkent: Ma'naviyat.